

2. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації [Текст] / В. О. Навроцький. – К.: Атика, 1999. – 418 с.
3. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаних [Текст] / Ч. Беккариа. – М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1939. – 464 с.
4. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть Общая. В 2-х томах. Т. 1. [Текст] / Н. С. Таганцев. – М.: Наука, 1994. – 380 с.
5. Герцензон А. А. Квалификация преступлений [Текст] / А. А. Герцензон. – М.: Госюриздат, 1947. – 146 с.
6. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів [Текст] / М. Й. Коржанський. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 416 с.
7. Советское уголовное право. Общая часть / Под ред. М. Д. Шаргородского и Н. А. Беляева. – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1960. – 587 с.
8. Брайнин Я. М. Уголовный закон и его применение [Текст] / Я. М. Брайнин. – М.: Юрид. лит., 1967. – 239 с.
9. Рагог А. И. Квалификация преступлений по субъективным признакам [Текст] / А. И. Рагог. – СПб: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 304 с.
10. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений [Текст] / В. Н. Кудрявцев. – М.: «Юридическая литература», 1972. – 352 с.
11. Тарарухин С. А. Квалификация преступлений в следственной и судебной практике [Текст] / С. А. Тарарухин. – К.: Юрінком, 1995. – 208 с.
12. Коренева А. В. Теоретические основы квалификации преступлений: учеб. пособие / Под ред. А. И. Рагога. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 176 с.
13. Юридический энциклопедический словарь / Гл. ред. А. Я. Сухарев; Редкол.: М. М. Богуславский и др. – 2-е изд., доп. – М.: Сов. Энциклопедия, 1987. – 528 с.
14. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина: Курс лекцій [Текст] / В. О. Навроцький. – К.: – Т-во «Знання», КОО, 2000. – 771 с.
15. Сабитов Р. А. Теория и практика квалификации уголовно-правовых деяний [Текст] / Р. А. Сабитов. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – 144 с.
16. Уголовное право Украины: Общая часть. Учебник / Отв. ред. Кондратьев Я. Ю. / Под ред. Клименко В. А., Мельника Н. И. – К.: Атика, 2002. – 448 с.
17. Словник української мови: академічний тлумачний словник (1970-1980) в 11 томах. – К.: Наукова думка. – Т. 9. – 1978. – 917 с.
18. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. Посібник [Текст] / В. О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
19. Словник української мови: академічний тлумачний словник (1970-1980) в 11 томах. – К.: Наукова думка. – Т. 7. – 1976. – 723 с.
20. Словник української мови: академічний тлумачний словник (1970-1980) в 11 томах. К.: Наукова думка. – Т. 4. – 1973. – 839 с.
21. Куринов Б. А. Научные основы квалификации преступлений [Текст] / Б. А. Куринов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 184 с.
22. Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления [Текст] / А. Н. Трайнин. – М.: Госюриздат, 1957. – 363 с.
23. Недбайло П. Е. Применение советских правовых норм [Текст] / П. Е. Недбайло. – М.: Госюриздат, 1960. – 150 с.

УДК 343.237

КРИТЕРІЙ ПОДІЛУ СПІВУЧАСНИКІВ НА ВИДИ

Орловський Р. С.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Анотація: У статті досліджується питання щодо критеріїв поділу співучасників на види. Актуальність обраної теми обумовлена розбіжностями у використанні вживаної термінології та підходів до класифікації співучасників на види. Автор проводить порівняльний аналіз об'єктивної та суб'єктивної підстав класифікацій співучасників на види.

Ключові слова: співучасть у злочині, критерії поділу співучасників, характер участі у злочині, ступінь участі у злочині.

Аннотация: В статье автором исследуется вопрос относительно критериев деления соучастников на виды. Актуальность избранной темы обусловлена расхождениями в использовании употребляемой терминологии и подходов к классификации соучастников на виды. Автор проводит сравнительный анализ объективного и субъективного оснований классификации соучастников на виды.

Ключевые слова: соучастие в преступлении, критерии деления соучастников, характер участия в преступлении, степень участия в преступлении.

Annotation: In the article a question is investigated in relation to the criteria of division of types of accomplices. Actuality of select theme is conditioned by divergences in the use of the used terminology and going near classification of types of accomplices. An author conducts the comparative analysis of objective and subjective grounds of classifications of accomplices on kinds.

Key words: criminal participation, criteria of division of accomplices, character of participating in a crime, degree of participating in a crime.

Дослідження обраної тематики здійснювалося багатьма правознавцями, зокрема серед дореволюційних вчених науковий аналіз проблеми проводили Л. С. Білогриць-Котляревський,

А. Ф. Кістяківський, Е. Я. Немировський, М. Д. Сергієвський, В. Д. Спасович, М. С. Таганцев. У радянський період вивченням питання займалися М. Д. Дурманов, П. І. Грішасв, М. І. Ковальов, Г. А. Крігер, А. А. Піонтковський, А. Н. Трайнін, М. Д. Шаргородський, М. А. Шнейдер. Пізніше –

Ф. Г. Бурчак, Р. Р. Галіакбаров, Н. О. Гуторова, Н. Г. Іванов, П. Ф. Тельнов. На сучасному етапі найгрунтовніші дослідження представлені А. А. Аргусовим, А. А. Арутюновим, В. В. Васюковим, Г. П. Жаровською, М. І. Мельником.

Очевидно, що у науці кримінального права протягом тривалого часу вчені намагаються розподілити осіб, що спільно вчинили злочин, за їх функціями. Не викликає сумніву актуальність цього питання і для законодавця.

Так, в Уложенні 1649 р. були виділені особи, що вчинили наругу, та ті, що навчили робити подібне (Гл. 22 ст. 12, 19), а також особи, що надавали допомогу (Гл. 22 ст. 16) [1, с. 154-155]. Ці ж категорії осіб виділені у Військовому Артикулі Петра I [2] і Морському Уставі Петра I (Книга V Гл. 1 ст. 1 «умышляющие зло, в том вспомогали или совет подавали») [3, с. 59]. Уложення 1845 р. розрізняло співучасть без попередньої змови та за попередньою змовою. У першому випадку йдеться про «главных виновников», тобто «распоряжавшие или управлявшие действиями других», а також «приступившие к действиям прежде других при самом оных начале, или же непосредственно совершившие преступление», і «участников», «которые непосредственно помогали главным виновным в содеянии преступлении..., которые доставляли средства для содеяния преступлению или же старались устранить препятствия, к тому представлявшие» (ст. 14). Співучасть за попередньою змовою передбачала такі види співучасників, а саме: «зачинщики», «сообщники», «подговорщики» или «подстрекатели», «пособники» [4, с. 600-601].

У кримінально-правовій науці другої половини XIX століття вчені висловлювали різні думки щодо розподілу співучасників на види. Так, В. Д. Спасович пропонував поділяти співучасників на дві групи: «главных виновниковъ (физическихъ и умственныхъ (подстрекателей)) и второстепенныхъ или пособниковъ» [5, с. 166].

Уперше в історії науки кримінального права термінологію «види співучасників» використав А. О. Кістяківський. У своєму елементарному підручнику Загального кримінального права автор писав про такі види учасників: «а) сообщниковъ, б) зачинщиковъ, в) помощниковъ и участниковъ, г) укрывателей и д) становщиковъ и пристанодержателей. Въ наказуемости эти виды соучастниковъ въ преступленіи раздѣлены были на двѣ категоріи: а) на зачинщиковъ, или главныхъ виновниковъ, или такъ называемыхъ въ законѣ *тущихъ*, и б) на простыхъ соучастниковъ» [6, с. 564].

У подальшому пропонувалася класифікація за різними критеріями, і в науковий обіг було введено термін «типи співучасників». Так, в Енциклопедичному словнику Брокгауза і Ефрона міститься така класифікація: «По характеру деятельности, соучастники раздѣляются на физическихъ интеллектуальныхъ виновниковъ; по сравнительному значенію совершенныхъ дѣйствій – на главныхъ и второстепенныхъ. Основные типы участниковъ: исполнитель, пособникъ и подстрекатель» [7, с. 946-947].

Термінологію «тип співучасників» використовував М. С. Таганцев, проводячи поділ співучасників залежно від так званих «форм співучасті». У своїх лекціях вчений зазначав, що «... въ соучастіи, выразившемся только въ соглашеніи, не различается никакихъ отдѣльныхъ типовъ и всѣ въ него входящие одинаково именуется «согласившимися на преступное дѣяніе»; въ соучастіи же, выразившемся въ общей дѣятельности, изъ «соучастниковъ» различаются: 1) непосредственно учинившіе преступное дѣяніе или участвовавшие въ его выполненіи; 2) подстрекавшіе другого къ соучастію въ преступном дѣяніи; 3) пособники, доставлявшие средства, или устранявшие препятствія, или оказавшіе помощь учиненію преступнаго дѣянія совѣтомъ, указаніемъ или обещаніемъ не препятствовать его учиненію или скрыть оное» [8, с. 757]. Автор при цьому живив термін «группа соучастниковъ».

Значно спростило класифікацію видів співучасників Уложення 1903 р., що містило диференціацію осіб, які: 1) безпосередньо вчинили злочинне діяння або брали участь у його вчиненні; 2) підбурили іншу; 3) були пособниками (ч. 1 ст. 51) [9, с. 105].

Проте, у науці кримінального права дискусія щодо класифікації співучасників залишалася відкритою. Так, Л. С. Білогриць-Котляревський, розмежував співучасть а) без попередньої змови та б) за попередньою змовою, у першому випадку виділяв пособників, а у другому три категорії учасників – «а) зачинщики и подстрекатели, б) сообщники, принимавшіе непосредственное участие въ выполненіи преступленія, хотя бы фактомъ своего присутствія, а также пособники, коихъ содѣйствіе было необходимо для совершенія преступленія; в) сообщники, не присутствовавшие при совершеніи преступленія, и пособники, содѣйствіе которыхъ не было необходимо» [10, с. 213].

І. В. Платонов за зовнішньою формою діяльності розрізняв: «1) совершителей даннаго преступленія, непосредственныхъ исполнителей, физическихъ виновниковъ; 2) пособниковъ, помогавшихъ исполненію преступленія, облегчавшихъ его совершеніе и 3) подстрекателей, то есть лицъ, побудившихъ другое лицо совершить преступленіе» [11, с. 70-71].

У радянський період спостерігається послідовний розвиток питання про види співучасників. Так, у Керівних началах з кримінального права РРФСР 1919 р. згадується про поділ співучасників на виконавців, підбурювачів і пособників без вказівки на узагальнений термін «види співучасників» [12, с. 591]. У КК РСФСР 1922 р. теж містився поділ співучасників на три види – виконавців, підбурювачів і пособників (ст. 16) [13, с. 329-330], така ж класифікація закріплювалася у КК УССР (ст. 16) [14, с. 562].

Основні начала кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1924 р. не містили норми про співучасть, надаючи таким чином можливість союзним республікам самостійно визначати у законі подібні положення [15].

КК РСФСР 1926 р. залишив поділ на так звані «види співучасників», однак дещо змінив їх

класифікацію, виокремивши при цьому осіб, що вчинили злочин, та їх співучасників (ст. 17), відмежувавши від останніх виконавця злочину: «Мери соціальної захисти судово-исправительного характера подлежат применению одинаково как в отношении лиц, совершивших преступления – исполнителей, так и их соучастников – подстрекателей и пособников. Подстрекателями считаются лица, склонившие к совершению преступления. Пособниками считаются лица, содействующие выполнению преступления советами, указаниями, предоставлением средств и устранением препятствий или же сокрытию преступника или следов преступления» [16, с. 950]. В КК УРСР 1927 р. в ст. 20 законодавець виділяв такі види співучасників, як: підмовники, виконавці та «помагачі» [17, с. 433].

В Основах кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1958 р. міститься така класифікація співучасників: «Соучастниками преступления, наряду с исполнителями, признаются организаторы, подстрекатели и пособники». Тобто вперше в якості самостійного співучасника виділяється організатор злочину [18]. В подальшому ця ідея була підтримана у КК РСФСР та КК УРСР.

У КК РСФСР 1960 р. міститься класифікація співучасників із вказівкою на функції кожного з них у спільній діяльності (ст. 17): «Соучастием признается умышленное совместное участие двух или более лиц в совершении преступления. Соучастниками преступления, наряду с исполнителями, признаются организаторы, подстрекатели и пособники. Исполнителем признается лицо, непосредственно совершившее преступление. Организатором признается лицо, организовавшее совершение преступления или руководившее его совершением. Подстрекателем признается лицо, склонившее к совершению преступления. Пособником признается лицо, содействовавшее совершению преступления советами, указаниями, предоставлением средств или устранением препятствий, а также лицо, заранее обещавшее скрыть преступника, орудия и средства совершения преступления, следы преступления либо предметы, добытые преступным путем.

Степень и характер участия каждого из соучастников в совершении преступления должны быть учтены судом при назначении наказания» [19].

Дублюючи положення Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1958 р., КК УРСР 1961 р. передбачав класифікацію співучасників на виконавця, організатора, підмовника і пособника (ст. 19) [20].

Чинний КК України 2001 р. (далі – КК) принципово залишив незмінною класифікацію співучасників злочину, що була передбачена у КК 1960, виокремивши чотири види співучасників: 1) виконавець (співвиконавець) злочину; 2) організатор злочину; 3) підбурювач до злочину; 4) пособник злочину. В основі такої класифікації знаходиться об'єктивний критерій, а саме: характер виконуваних співучасниками ролей, тобто вид співучасника визначається з урахуванням дій, які вчиняє винний у ході злочинного посягання.

Під терміном – характер участі, слід розуміти поняття, що характеризує об'єктивну сторону діяльності співучасників. Саме характер участі у

злочині є основним об'єктивним критерієм, який слід використовувати при класифікації співучасників на види. Традиційно, під характером участі у вчиненні злочину розуміється здійснювана особою роль, функція [21, с. 62]. З об'єктивної сторони цей критерій являє собою визначений набір способів участі особи у спільно вчинюваному злочині, тобто сукупність прийомів і методів участі у вчиненні злочину, що знаходить своє відображення у реальній дійсності. Таким чином, як зазначає В.В. Васюков, саме спосіб участі у злочині дозволяє з об'єктивної сторони розрізняти види співучасників [22, с. 82].

Звертаючись до етимологічного значення вживаної термінології, зазначимо, що поняття «роль» означає вплив кого-, чого-небудь на щось, чия-небудь участь у чомусь; форма поведінки людини в тій чи іншій ситуації на виробництві, в системі суспільних або між особових відносин [23, с. 1274].

Під терміном «характер» слід розуміти сукупність визначальних властивостей, ознак якого-небудь предмета, фізичного або психічного явища, його типові риси [23, с. 1556].

Отже, характер участі у злочині є критерієм розмежування виконавців, організаторів, підбурювачів і пособників.

Спільна злочинна діяльність, як і будь-яка спільна діяльність, є проявом соціальної взаємодії людей, негативне забарвлення якій надає суспільна небезпека саме такої діяльності, її направленість проти охоронюваних за допомогою кримінально-правової заборони суспільних відносин. У цьому контексті йдеться про те, що повне комплексне уявлення про характер спільної злочинної діяльності, про роль кожного із співучасників, про сутність взаємодії між ними, може бути складене лише на підставі соціально-психологічного і кримінологічного аналізу, які враховують не лише зовнішню характеристику цієї діяльності, але і той внутрішній зв'язок, ті взаємовідносини, які складаються між співучасниками при вчиненні конкретного злочину. Мається на увазі, що будь-яка об'єктивно існуюча обставина підлягає застосуванню лише тоді, коли вона охоплюється виною суб'єкта.

Так, А. Ф. Бернер у своїй праці «Die lehre von der Teilnahme am Verbrechen» 1847 р., погоджуючись із висновками об'єктивної теорії поділу співучасників про те, що останніх потрібно класифікувати на види залежно від того, чи становлять їх дії склад злочину, вважав доцільним враховувати при цьому усвідомлення співучасниками характеру вчинюваних ними дій [24, с. 93-94]. Гельшнер у книзі «Das gemeine deutsche Strafrecht», що була видана у 1881 році, писав про те, що розуміння характеру участі як виключно об'єктивного критерію поділу співучасників на види – помилкове, зауваживши при цьому, що дії співучасника, який бажає схилити до вчинення злочину виконавця, що в дійсності вже до таких дій підбурювача вирішив вчинити злочин, є пособництвом у злочині, оскільки ігнорується юридично значимий умисел співучасника [25, с. 23-28].

Сутність суб'єктивної теорії полягає в тому, що розмежування між співучасниками варто проводити, враховуючи зацікавленість у злочинному результаті, незалежно від їх об'єктивного вкладу в його

досягнення. Однак, остання не набула поширення, оскільки закон про кримінальну відповідальність не передбачає обов'язкового пом'якшення кримінальної відповідальності за формальними підставами [26, с. 239; 27, с. 234], тому основним у визначенні об'єму вини співучасників є ступінь участі, хоча варто мати на увазі, що у більшості випадків вона безпосередньо залежить від характеру діяльності співучасника [28, с. 1274].

Але думки науковців з цього приводу різняться. Більшість вітчизняних вчених, вважають характер участі безумовно об'єктивним критерієм, таким, що обумовлює об'єктивну сторону діяльності співучасників. Так, А. А. Пюнтковський писав, що поділ співучасників на види і їх класифікація на головних і другорядних здійснюється лише на підставі тієї об'єктивної ролі, яку вони виконують у вчиненні злочину. «Наш закон проводить поділ між виконавцем, організатором і пособником за тією об'єктивною роллю, яку він відіграє при вчиненні злочину. Даний критерій береться судом і для поділу між пособником, підмовником, організатором і виконавцем злочину...» [29, с. 577].

Аналізуючи відповідне положення у КК УРСР 1960 р. (ч. 7 ст. 19), у якому законодавець виділив два критерії а) характер і б) міру участі особи у злочині, П. Ф. Тельнов зауважив, що останні стосуються різних обставин співучасті, оскільки перший відповідає на питання, які функції виконав співучасник, а другий – наскільки активно він виконав свої функції. Автор відзначив, що судячи із тексту чч. 3 і 4 ст. 17 УК, види співучасників диференціюються за єдиним класифікаційним критерієм – характером виконуваних функцій, а ступінь участі є лише кількісною характеристикою ролі особи у спільному діянні [30, с. 67-69]. Таку думку вченого підтримали й інші науковці, зокрема: А. А. Арутюнов [31, с. 144], Ф. Г. Бурчак [32, с. 137], В. В. Васюков [22, с. 80], Н. О. Гуророва [33, с. 46], Ю. О. Красиков [34, с. 281], О. В. Ус [35, с. 79].

А. П. Козлов пише, що «співучасть встановлюється за характером і ступенем участі, які існують як дві сторони однієї медалі, як дві її характеристики – із якісної і кількісної сторін; і тому будь-якій якості співвіднесена кількість; звідси і виконавець, і організатор, і підбурювач, і пособник мають і якісну, і кількісну сторони, але виділяти їх у законі потрібно лише за якісною стороною, за їх функціями, оскільки поведінка співучасників достатньо наглядна, тоді як ступінь (інтенсивність та екстенсивність) участі більш складна, менш уловима категорія» [36, с. 100].

Однак, об'єктивний критерій у проведенні розмежування між головними і другорядними співучасниками не може бути обґрунтованим, виходячи із розуміння причинності *conditio sine qua non*, оскільки, згідно із даною теорією, діяльність кожного із співучасників злочину слід розглядати як рівноцінну, однаково необхідну умову для досягнення злочинного результату [37, с. 468].

Заслугує уваги позиція М. І. Ковальова, який вважає, що характер участі у злочині є критерієм для розмежування виконавця, підбурювача і пособника, але він не дозволяє виділити особу організатора, який відрізняється від інших співучасників мірою участі у

вчиненому злочині. В свою чергу, міра участі, на думку вченого, є всесторонньою оцінкою фактичної ролі суб'єкта у вчиненні злочину. Тим самим автор обґрунтовує наявність двох критеріїв: ступеня та характеру участі у злочині, надаючи останньому другорядне значення. Науковець стверджує, що класифікацію необхідно проводити в два етапи: в першу чергу, необхідно всіх співучасників поділити на організаторів і неорганізаторів, а потім останніх – на виконавців, підбурювачів і пособників, оскільки саме організатор відрізняється від інших співучасників найвищим ступенем участі у вчиненні злочину, «незалежно від формальної його ролі при виконанні складу злочину» [38, с. 94]. Таку точку зору поділяли і Р. Р. Галіакбаров, який пропонував за ступенем участі у вчинюваному злочині виділяти організаторів та інших співучасників [39, с. 22-23] та О. М. Царегородцев, що вважав характер участі критерієм класифікації пособника, підбурювача і виконавця із претензією недостатності останнього для відмежування організатора від підбурювача. Автор стверджував про необхідність врахування ступеня та об'єму участі [40, с. 9].

В. В. Сергєєв вказував на необхідність урахувувати суб'єктивний критерій при класифікації співучасників, вважаючи, однак, що виконавець відрізняється від інших співучасників виключно за об'єктивними ознаками [41, с. 6-8].

Аналізуючи співвідношення вказаних категорій, В. В. Соколов дійшов висновку, що характер участі у вчиненні злочину є об'єктивно-суб'єктивним критерієм класифікації співучасників, хоча належним чином таку думку автор не обґрунтував [42, с. 59].

На думку Г. П. Жаровської характер і ступінь участі у злочині – категорії взаємопов'язані, невід'ємні одна від одної. Тому є підстави при визначенні ролі кожного співучасника враховувати як характер, так і ступінь його участі у вчиненні злочину [43, с. 109-112].

Таким чином, узагальнивши позиції висловлені в науковій літературі та проаналізувавши історію розвитку кримінального законодавства про співучасть можна прийти до висновків про те, що:

1. Встановлення виду співучасника дає можливість не тільки обґрунтувати його відповідальність, але і визначити статус, роль співучасника у спільно вчиненому злочині, якій повинна відповідати конкретна міра відповідальності.

2. Характер участі у спільно вчиненому злочині є найбільш містким критерієм класифікації співучасників і являє собою узагальнену сукупність їх відмінних ознак і найбільш повно відображає роль особи у спільному вчиненні злочину.

3. Законодавчий поділ співучасників на види за характером участі визначає і правила кваліфікації виконавця (співвиконавця), організатора, підбурювача і пособника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Полное собрание законов Российской империи. Том 1. С 1649 по 1675 г. [Текст]. – СПб.: Типография II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – 1029 с.
2. Воинский артикул Петра I 1715 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- http://militera.lib.ru/regulations/russr/1715_artikul/index.html. – Заголовок з екрана.
3. Морской Устав Петра I 1720 г. Полное собрание законов Российской империи. Том 1. С 1720 по 1722 г. [Текст]. – СПб.: Типография II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – 815 с.
 4. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. Полное собрание законов Российской империи. Том XX [Текст]. – СПб.: Типография II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1846. – 1045 с.
 5. Спасович, В. Д. Уголовное право. Учебник Т. 1. Вып. 1. [Текст] / В. Д. Спасович. – СПб.: Типография Иосафата Огризко, 1863. – 428 с
 6. Кистяковский А. О. Элементарный учебник общего уголовного права с подробным изложением начал русского уголовного законодательства. Часть общая. [Текст] / А. О. Кистяковский. – К.: Издание Ф. А. Иогансона, 1891. – 850 с.
 7. Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. Том XXX [Текст]. – СПб.: Типография Акц. Общ. «Издательское дело», Брокгауз-Ефрон, 1900. – 960 с.
 8. Русское уголовное право. Лекции Н. С. Таганцева. Часть Общая. Том I. [Текст] / Н. С. Таганцев. – СПб.: Государственная типография, 1902. – 815 с.
 9. Уголовное Уложение 22 марта 1903 г. [Текст]. – СПб.: Издание Н. С. Таганцева. Государственная Типография, 1904. – 1122 с.
 10. Белогриц-Котляревский Л. С. Русское уголовное право. Общая и особенная части. Учебник [Текст] / Л. С. Белогриц-Котляревский. – К.: Южно-русское книгоизд-во Ф. А. Иогансона, 1903. – 618 с.
 11. Платонов И. В. Уголовное право. Популярные лекции для самообразования [Текст] / И. В. Платонов. – СПб.: Паровая Скоропечатня Г. Пожарова, 1903. – 390 с.
 12. Руководящие начала по уголовному праву РСФСР 1919. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства. М.: 3-я Государственная типография. Тверская, 1919 – 611 с.
 13. УК РСФСР 1922 г. Собрание кодексов РСФСР. – М.: 1923. – 492 с.
 14. Уголовный кодекс УССР. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. РКПУ. Издание Народного Комиссариата УССР, Харьков: Типография Вукопспілки, 1922. – 1121 с.
 15. Основные начала уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик. – М.: Госюриздат, 1956. – 16 с.
 16. УК РСФСР 1926 г. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства РСФСР издаваемое Народным Комиссариатом Юстиции. М.: Мосполиграф. – 1296 с.
 17. УК УССР 1927 г. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського Уряду України за 1927 р. Издание Народного Комиссариата Юстиции. Укрголовліт. Харків: Урядова Друкарня ім. т. Фрунзе. – 1402 с.
 18. Основы уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик 1958 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon.law7.ru/base18/part7/d18ru7898.htm>. – Заголовок з екрана.
 19. УК РСФСР 1960 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravo.levonevsky.org/kodeksru/uk/19601027/index01.htm>. Заголовок з екрана.
 20. КК УРСР 1961 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html. – Заголовок з екрана.
 21. Дядькин Д. С. Совершенствование уголовно-правового института соучастия в преступлении: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Д. С. Дядькин; Московская госуд. академия приборостроения и информатики. – М.: 2002. – 231 с.
 22. Васюков В. В. Виды соучастников в уголовном праве России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В. В. Васюков; Санкт-Петербургский гос. ун-т. – СПб., 2008. – 253 с.
 23. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [Текст] / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
 24. Колоколов Г. Е. О соучастии в преступлении (о соучастии вообще и о подстрекательстве в частности) [Текст] / Г. Е. Колоколов. – М.: В университетской типографии (М. Катков), 1881. – 211 с.
 25. Хейфец И. Я. Подстрекательство к преступлению [Текст] / И. Я. Хейфец. – М.: Издание книжного магазина «Правоведение» И. К. Голубева, 1914. – 130 с.
 26. Уголовное право. Общая часть. [Текст] / Под. ред. А. А. Герцензона, Б. С. Ошеровича, А. А. Пионтковского. – М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1939. – 327 с.
 27. Советское уголовное право. Общая часть [Текст] / Под. ред. В. М. Чхиквадзе. – М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1959. – 459 с.
 28. Уголовное право. Общая часть. Учебник для вузов [Текст] / Под. ред. И. Я. Козаченка, З. А. Незнамова. – М.: Изд. Группа Инфра М-Норма, 1997. – 516 с.
 29. Пионтковский А. А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву [Текст] / А. А. Пионтковский. – М.: Госюриздат, 1961. – 666 с.
 30. Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении [Текст] / П. Ф. Тельнов. – М.: Юрид. лит., 1974. – 208 с.
 31. Арутюнов А. А. Соучастие в преступлении [Текст] / А. А. Арутюнов. – М.: «Статус», 2013. – 408 с.
 32. Бурчак Ф. Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы / Ф. Г. Бурчак. – К.: Вища шк., 1986. – 206 с.
 33. Гуторова Н. А. Соучастие в преступлении по уголовному праву Украины [Текст] / Н. А. Гуторова. – Х.: ООО «Рубикон П», 1997. – 102 с.
 34. Курс российского уголовного права. В 2 т. Т. 1. Общая часть [Текст] / Под. ред. А. Н. Игнатова, Ю. А. Красикова – М.: Инфра М-Норма, 2001. – 639 с.
 35. Ус О. В. Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину: Монографія [Текст] / О. В. Ус. – Х.: Видавець ФО-П Вапнярчук Н. М., 2007. – 264 с.
 36. Козлов А. П. Соучастие: уголовно-правовые проблемы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / А. П. Козлов; Красноярский госуд. ун-т. – К., 2002. – 502 с.
 37. Курс советского уголовного права в шести томах. Т. 2 [Текст] / Под. ред. А. А. Пионтковского, П. С. Ромашкина, В. М. Чхиквадзе. – М.: Изд-во «Наука», 1970. – 515 с.
 38. Ковалев М. И. Соучастие в преступлении [Текст] / М. И. Ковалев. – Е.: Изд-во УрГЮА, 1999. – 204 с.
 39. Галиакбаров Р. Р. Квалификация групповых преступлений [Текст] / Р. Р. Галиакбаров. – М.: Юрид. лит., 1980. – 80 с.
 40. Царегородцев А. М. Разграничение действий организатора преступления и подстрекателя [Текст] / А. М. Царегородцев // Советская юстиция, 1974. – № 8. – С. 8-10.
 41. Сергеев В. В. Соисполнительство преступлении по советскому уголовному праву: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В. В. Сергеев. – М.: МГУ, 1972. – 16 с.
 42. Соболев В. В. Основание и дифференциация ответственности соучастников преступлении: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В. В. Соболев; Кубанский гос. ун-т. – К., 2000. – 206 с.
 43. Жаровська Г. П. Класифікація співучасті та її підстави [Текст] / Г. П. Жаровська // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 147. Правознавство. – Чернівці: Рута, 2002. – С. 109-112.